

*Середницька І.А. к.ю.н. , доцент, доцент
кафедри цивільно-правових дисциплін,*

БЕЗДОГЛЯДНІСТЬ ТА БЕЗПРИТУЛЬНІСТЬ ЯК СКЛАДОВІ БРОДЯЖНИЦТВА ДІТЕЙ В УКРАЇНІ: СОЦІАЛЬНО- ПРАВОВИЙ АСПЕКТ.

В Україні явище бродяжництва дітей пов'язано з трьома різними за ступенем девіантності поняттями: бездоглядність, безпритульність, бродяжництво.

Бездоглядні – діти, які не забезпечені сприятливими умовами для фізичного, духовного та інтелектуального розвитку (матеріальне благополуччя сім'ї, належне виховання, догляд та дбайливе ставлення до дитини, здорова матеріальна атмосфера, тощо). Відповідно, дитяча бездоглядність – це послаблення чи відсутність нагляду за поведінкою, розвитком, самопочуттям дитини з боку батьків чи осіб, що їх замінюють. Такі діти можуть проявляти девіантну поведінку, мати шкідливі звички чи відчувати самотність, комплекс неповноцінності, незадоволеності власним життям тощо. Отже поняття „бездоглядна дитина” може виходити поза межі поняття „діти вулиці”, коли йдеться про дитину, яка позбавлена уваги та догляду батьків, але не віддає перевагу вуличному середовищу.

Безпритульні діти, згідно ст. 2 Закону України „Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей” від 02.06.2005 р. [1] – це діти, які були вимушені залишити або самі залишили сім'ю чи дитячі заклади, де вони виховувались, і не мають певного місця проживання.

Поняття бездоглядності відрізняється від поняття безпритульності: бездоглядний – дитина, контроль за поведінкою якої відсутній внаслідок невиконання або неналежного виконання обов'язків по її вихованню та навчанню з боку батьків або законних представників чи посадових осіб; безпритульний – бездоглядний, який не має постійного місця проживання (перебування). Тобто, відмінність безпритульного від бездоглядного полягає у

наявності/відсутності місця проживання. Таким дітям не було створено нормальних умов для життя та повноцінного розвитку у сім'ях, які вони покинули.

Діти, що вдалися до бродяжництва – це діти, які ведуть спосіб життя, котрому властиві наступні ознаки: повне припинення будь-якого зв'язку з родиною, батьками, родичами; проживання в місцях, не призначених для людського житла; здобування засобів до життя способами, що не визнаються у суспільстві; підкорення неписаним законам, продиктованим асоціальними авторитетами [2, с.58]. Бродяжництво характеризується мандруванням (поневірянням) дітей без певного місця проживання впродовж тривалого часу на території країни або в межах населеного пункту. Також бродяжництво є однією з межових форм аутсайдерства та різновидом ретритистської поведінки, яка виступає результатом подвійного конфлікту – невдач у прагненні досягнути цілі законними засобами та неспроможності вдатися до незаконних засобів внаслідок внутрішньої заборони (Р. Мертон). Бродяжництво можна охарактеризувати як поведінку, що відхиляється від умовної норми (соціальної адаптації).

Тобто, маємо різні з юридично-філологічної та юридично-психологічної точки зору аспекти феномену дитячого бродяжництва.

Нормативно-правові акти, що визначають профілактику та реагування на феномен існування „дітей вулиці”, використовують перші два поняття – „бездоглядний” та „безпритульний” у тих випадках, коли йдеться про визначення становища таких дітей, влаштування їх у заклади соціального захисту, проведення з ними реабілітаційної роботи, захист їхнього права власності тощо. Поняття „бродяжництво дітей” використовується переважно там, де йдеться про попередження залучення дітей до протиправного способу життя, яким є бродяжництво, визначення відповідальності за це, а також у випадках, коли має місце правопорушення.

Тобто діти, що належать до цих категорій, потребують різних рівнів реагування держави.

Так, долю бездоглядної дитини вирішують переважно шляхом з'ясування можливості або відновлення сімейного виховання, або пошуком спроможних членів сім'ї, які б взяли на себе обов'язок по утриманню та вихованню цієї дитини (якщо йдеться тільки про неналежне виконання батьками, або особами, що їх замінюють, своїх обов'язків по вихованню). Ці діти потребують захисту своїх прав, перш за все, у частині ресоціалізації сімейного виховання, а тому акцент у роботі над цим аспектом проблеми полягає у роботі з членами їхніх сімей. Безпритульна дитина, насамперед, потребує вирішення питання щодо влаштування її у відповідний заклад соціального захисту з тим, щоб забезпечити її житлом. Тут йдеться про роботу відповідних служб у частині соціальної адаптації дитини до умов постійного та колективного проживання у призначених для цього закладах. Категорія ж дітей, що вдалися до бродяжництва – часто (але не завжди) включає у себе дві попередні та доповнює їх, „збагачуючи” свій зміст тими дітьми, що свідомо обрали цей спосіб життя:

- діти-втікачі з виховних установ – які зазнали психологічного, фізичного та сексуального насильства в закладах інтернатного типу та притулках;

- діти-втікачі з зовні благополучних сімей – з високим рівнем конфліктності, акцентуаціями та патологіями характеру, відхиленнями у психічному та особистісному розвитку;

- діти, що за своїми психологічними ознаками схильні до постійного перебування на вулиці – позбавлені систематичного батьківського піклування, аутсайтери шкільних колективів, з яскраво вираженими ознаками антисуспільної установки, схильні до безцільного проведення часу [3, с.19].

Тобто, діти-бродяги характеризуються поведінкою, що тісно пов'язана із правопорушеннями як засобом існування.

Зазначимо, що саме наявність цих трьох феноменів – „бездоглядність”, „безпритульність”, „бродяжництво”, які часто ототожнюються, є основною відмінністю дитячого бродяжництва від бродяжництва дорослих. Доросла

людина не підпадає під визначення „бездоглядна”, за винятком осіб похилого віку, які були визнані недієздатними[4].

Тобто, „бездоглядність” та „безпритульність” – це об’єктивні обставини, які складають непереборну на певному життєвому етапі ситуацію, що призводить дитину до бродяжництва. „Бродяжництво” – загальна характеристика існування особи у суспільстві, яка спричиняється як названими об’єктивним, так й суб’єктивними обставинами, тобто може, на відміну від інших двох, являти свідомий вибір людини, що обрала для життя саме такий спосіб[5].

Чинна нормативно-правова база не визначає всіх аспектів категоризації „дітей вулиці”, й у більшості випадків під будь-якою з цих категорій маються на увазі „діти, що вдалися до бродяжництва”.

Література:

1. Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей [Електронний ресурс]: закон України від 02.06.2005 р. № 2623-IV. – Електронний ресурс – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2623-15>
2. Нечаева А. М. Детская беспризорность – опасное социальное явление [Текст] / А. М. Неева // Государство и право. – 2001. – № 6. – С. 57 – 65
3. Никитин Е. П. Феномен человеческого самоутверждения [Текст] / Е. П. Микитин, Н. Е. Харламенкова. – СПб.: Алетейя, 2000. – 224 с.
4. Горобець І.В. Профілактика дитячої безпритульності та бездоглядності як напрям діяльності органів державної влади [Текст] / І.В. Горобець – Електронний ресурс – Режим доступу: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2011-2/doc/6/04.pdf>
5. Безпритульність дітей як проблема сучасного українського суспільства – Київська міська державна адміністрація [Текст] – Електронний ресурс режим доступу: <http://obolon.kievcity.gov.ua/content/bezprytulnist-ditey-yak-problema-suchasnogo-ukrainskogo-suspilstva.html>